

Dariusz Borek

"Diritto Penale Canonico", Bruno
Fabio Pighin, Venezia 2008 :
[recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 53/3-4, 356-362

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Pierwszy z rozdziałów, stanowiący niejako wprowadzenie w omawianą problematykę, ukazuje sakramenty uzdrowienia we wspólnocie Kościoła katolickiego i Kościołów akatolickich, a także pojęcie i znaczenie terminu *communicatio in sacris*. Rozdział drugi został zatytułowany: „Współdział katolików z chrześcijanami niekatolikami w sakramentach uzdrowienia do czasu ogłoszenia Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku”. Autor analizuje tutaj normy dotyczące tej kwestii, źródła tych norm, przedstawiając także opinie ówczesnych kanonistów. Kolejny rozdział omawia postanowienia Soboru Watykańskiego II oraz prawodawstwo posoborowe, uwzględniając między innymi teologiczno-prawne zasady odniesienia Kościoła do innych wspólnot wyznaniowych po wspomnianym soborze. Ostatni z rozdziałów ukazuje rozpatrywany problem na bazie obecnie obowiązujących kodeksów – łacińskiego z 1983 roku i katolickich Kościołów wschodnich z roku 1990.

Książka stanowi niezwykle interesujące studium kanonistyczne. Posiada niezaprzeczalne walory naukowe i pastoralne, z racji zawartych w niej treści merytorycznych i sposobu przedstawiania omawianych kwestii. Stanowi istotny wkład autora w rozwój polskiej kanonistyki w zakresie prawa o sakramentach świętych. Jej odbiorcami staną się osoby zainteresowane prawem kanonicznym, a także problemami ekumenicznymi.

ks. Zbigniew Janczewski

Bruno Fabio Pighin, *Diritto Penale Canonico*, Venezia 2008, ss. 649.

Prawo karne kanoniczne, obowiązujące w Kościele katolickim, zmieniało swoje oblicze w ciągu stuleci istnienia Kościoła. Przeprowadzane zmiany i uzupełnienia stanowiły odpowiedź Kościoła na problemy i wyzwania, z którymi spotykała się wspólnota kościelna. Także i obecnie Kościół, w myśl zasady *ius vitam sequitur*, stara się dostosować istniejące przepisy z zakresu prawa karnego do aktualnych potrzeb i wyzwań, nie zapominając jednak o najważniejszym celu, jaki przyświeca działaniom Kościoła to znaczy *salus animarum*. W sposób szczególny oblicze kanonicznego prawa karnego uległo zmianie przez ostatnie 25 lat. Przyczyniła się do tego promulgacja zarówno Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, jak i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich w 1990 roku, oraz publikacje dokumentów, które w materii karnej wydała w tym czasie Stolica Apostolska. W sposób szczególny na uwagę zasługuje tutaj Motu Proprio *Sacramentorum Sanctitatis Tutela* z 2001 roku, oraz zmiany i uzupełnienia tegoż dokumentu dokonane w późniejszym czasie. W związku z dokonywanymi zmianami konieczne okazuje się opracowywanie nowych podręczników,

które przedstawiałyby zagadnienia z zakresu prawa karnego kanonicznego, nie tylko, że w sposób całościowy i systematyczny, ale brały pod uwagę także i uzupełnienia, jakie w materii prawa karnego kanonicznego zostały wprowadzone przez Kościół od czasu promulgowania Kodeksu w 1983 roku. Odpowiedzią na takie zapotrzebowanie jest książka Ks. Bruno Fabio Pighin z 2008 roku, nosząca tytuł *Diritto Penale Canonico*. Brun Pighin jest kapłanem diecezji Concordia-Pordenone we Włoszech, jest wykładowcą prawa sakramentalnego oraz prawa karnego kanonicznego, ponadto jest wikariuszem sądowym i delegatem Biskupa do spraw prawnych w diecezji, jak również sędzią w regionalnym sądzie kościelnym w Triveneto. Książka autorstwa ks. Bruno składa się ze wstępu autorstwa J.I. Arrieta, wprowadzenia, czterech części merytorycznych dotyczących prawa karnego kanonicznego, aneksów oraz bibliografii. Zasadniczy trzon pracy stanowią wspomniane cztery części merytoryczne.

Pierwsza część zatytułowana *Fundamenty prawa karnego kanonicznego* została poświęcona poszukiwaniom fundamentów zarówno historycznych, jak i teoretycznych prawa karnego kanonicznego. Zgodnie z założeniem autora, pierwsza część podręcznika ma dostarczyć informacji umożliwiających uzyskanie uporządkowanego obrazu dotyczącego początków, rozwoju, uzasadnienia oraz aktualnego stanu kanonicznego prawa karnego. W pierwszym rozdziale autor stara się przedstawić przebieg procesu kształtowania się prawa karnego kanonicznego jako systemu. Dlatego zostały omówione najważniejsze etapy decydujące o kształcie dzisiejszego prawa karnego kanonicznego. Punkt wyjścia stanowi tutaj omówienie fundamentu biblijnego, który stanowi źródło dla podstawowych zasad z zakresu prawa karnego kanonicznego, rozwiniętego i ukształtowanego jako system w późniejszym czasie. Następnie autor w sposób związany omawia rozwój prawa karnego w Kościele, ujmując całość w następujące etapy: od wczesnego średniowiecza do dwudziestego wieku; filary kanonicznego systemu karnego w ujęciu współczesnym; prawo karne Kodeksu z 1917 roku; proces przygotowania nowej kodyfikacji. Na uwagę zasługuje, podjęta w rozdziale pierwszym, próba udzielenia odpowiedzi na krytyczne głosy dotyczące zasadności prawa karnego w Kościele. W drugim rozdziale autor omawia strukturę prawa karnego kanonicznego obecnie obowiązującego, przedstawiając jego podstawowe elementy zawarte zarówno w KPK/1983 jak i w KKKW/1990. Ponadto autor zajął się omówieniem dokumentów, jakie Stolica Apostolska opublikowała w materii karnej po promulgacji wyżej wymienionych Kodeksów. Jest tutaj zatem mowa o Regulaminie mającym zastosowanie przy badaniu spraw dotyczących doktryny, jak również o m.p. *Sacramentorum Sanctitatis Tutela* oraz o zmianach dotyczących tego ostatniego.

Dwie kolejne części prezentowanej książki stanowią szczegółowe omówienie Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Autor zachował także kolejność, jaką przyjął tutaj ustawodawca kodeksowy. Tak więc druga część omawianego pod-

ręcznika jest zatytułowana *Przestępstwa i kary w ogólności*. Jest tutaj mowa o: karaniu przestępstw w ogólności; narzędziach służących do tworzenia kar; podmiocie pasywnym sankcji karnych; karach kanonicznych i innych środkach karnych; wymierzaniu kar; ustaniu kar. Jak zauważa sam autor, punkt wyjścia stanowi tutaj ustalenie ogólnych podstaw stanowiących uzasadnienie dla kościelnej władzy karania, co wydaje się konieczne także wobec głosów krytycznych, dotyczących zasadności i konieczności stosowania przez Kościół sankcji karnych. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera deklaracja jaką znajdujemy w kan. 1311. Otóż, jak wynika z zacytowanego kanonu, prawo Kościoła do wykonywania władzy karania jest prawem wrodzonym i własnym Kościoła. Charakter wrodzony kościelnego prawa karania oznacza, że jest ono z ustanowienia Jezusa Chrystusa, założyciela Kościoła. W tej samej perspektywie należy rozumieć stwierdzenie kanonu 1311, że władza karania jest własna. To prawo Kościoła jest prawem związanym z jego zasadniczym charakterem, nie zostało mu udzielone przez jakąś inną władzę ludzką, a zatem może być wykonywane w sposób wolny, niezależnie od jakiegokolwiek władzy ludzkiej. Mówiąc natomiast o narzędziach służących do ustanawiania kar, autor nawiązuje do podmiotów aktywnych kościelnej władzy karania. Kościelna władza posiada tutaj dwie możliwości, jedna to ustawy karne, druga to natomiast nakazy karne. Te ostatnie stanowią jeden ze znaczących elementów, różniących system karny kanoniczny od państwowych systemów karnych. Innym elementem, który w sposób jeszcze bardziej znaczący podkreśla odmienność systemu karnego kanonicznego stanowi system kar *latae sententiae*. Są to kary, które wiążą na mocy samego prawa, tzn. bez interwencji sędziego lub przełożonego, a więc przez samo popełnienie przestępstwa. Tematem o szczególnym charakterze, na płaszczyźnie wszystkich systemów karnych, jest zagadnienie dotyczące podmiotów pasywnych sankcji karnych. Sankcjom karnym w Kościele podlegają ci spośród wiernych, którzy popełnili przestępstwo. Z przestępstwem natomiast mamy do czynienia wtedy, kiedy miało miejsce zewnętrzne naruszenie jakiejś ustawy karnej lub nakazu karnego, oraz gdy temu naruszeniu towarzyszy poważna poczytalność z powodu winy umyślnej lub nieumyślnej (kan. 1321 § 1). W celu wymierzenia kary nie wystarczy zatem samo naruszenie zewnętrzne, konieczne jest jeszcze ustalenie poczytalności czynu przestępczego. Dlatego też Kościół wymierzając kary winien dokładać wszelkich starań, aby przypadkiem nie wymierzyć kar wiernym, którzy jednak nie mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności. W tej perspektywie doniosłego znaczenia nabierają osiągnięcia współczesnej nauki w materii uwarunkowań biochemicznych, psychologicznych i socjologicznych, które mogą mieć ogromny wpływ na ustalenie poczytalności osób dopuszczających się przestępstw, a tym samym karalności za te przestępstwa. Aktualny Kodeks Prawa Kanonicznego, w odniesieniu do kar oraz środków karnych, idzie po linii dotychczasowej tradycji kanonicznej, dokonując jednakże

pewnych zmian mających na względzie konieczność uproszczenia oraz dostosowania się do zasady poszanowania godności każdego wiernego, nawet jeżeli został uznany za winnego zarzucanego mu przestępstwa. Kanoniczne prawo karne przewiduje zatem dwa rodzaje kar: kary poprawcze i kary ekspiacyjne. To, co je odróżnia w sposób charakterystyczny to cel bezpośredni. Kary poprawcze zmierzają przede wszystkim do uzyskania poprawy przestępcy, a w związku z tym po osiągnięciu tego celu tracą rację bytu. Kary ekspiacyjne z kolei zmierzają głównie do zadośćuczynienia za przestępstwo lub zapobieżenia przestępstwu, dlatego też ze względu na szczególnie ciężar popełnionego przestępstwa trwają niezależnie od zachowania osoby skazanej. Szczególnym momentem wykonywania władzy karania stanowi moment wymierzania sankcji karnych. Na tym etapie uwaga koncentruje się na celach, jakim służy kara. Na ten temat toczą się liczne dyskusje, zarówno na płaszczyźnie prawa świeckiego, jak kanonicznego. W przypadku prawa karnego kanonicznego istotne znaczenie posiada tutaj duszpasterska troska Kościoła, wpływając na złagodzenie systemu karnego zarówno w fazie tworzenia kar, jak i w momencie ich wymierzania, czy też ich ustania. Zgodnie z dyspozycją jaką znajdujemy w kan. 1752 cały kościelny porządek prawny, w tym także i wymiar kar, jest podporządkowany jednemu celowi ostatecznemu, jakim jest *salus animarum*. Ustanie kar stanowi ostatnie zagadnienie, jakim zajął się autor w części drugiej swojej książki. Zasadniczo ustanie kar w systemie karnym kanonicznym ma miejsce w wyniku zwolnienia z kary. Na uwagę zasługują jednakże ułatwienia, jakie ustawodawca kodeksowy przewidział w odniesieniu do przestępcy, w związku ze zwolnieniem z kary w zakresie wewnętrznym.

Część trzecia, nosząca tytuł *Kary za poszczególne przestępstwa*, została poświęcona analizie poszczególnych przestępstw i kar za nie przewidzianych. Także i tutaj autor zachował chronologię, jaką w tej kwestii ustalił, kierując się *ratione materiae*, ustawodawca kodeksowy z 1983 roku. Należy zwrócić uwagę na fakt, że dyspozycje kodeksowe zostały uzupełnione o dyspozycje, jakie w tej materii zostały wydane przez Stolicę Apostolską po promulgacji Kodeksu z 1983 roku, ze szczególnym uwzględnieniem m.p. *Sacramentorum Sanctitatis Tutela*, oraz sukcesywnych modyfikacji wprowadzonych do tego dokumentu. Jak podkreślił autor, na uwagę zasługuje radykalna zmiana liczby kanonów aktualnego kodeksu w porównaniu do tej z poprzedniego Kodeksu. Ustawodawca kodeksowy z 1917 roku przewidywał tutaj aż 101 kanonów zajmujących się karami za poszczególne przestępstwa, podczas gdy obecny Kodeks temu zagadnieniu poświęca jedynie 36 kanonów. Należy jednakże podkreślić, że zmniejszenie liczby kanonów nie oznacza automatycznego zmniejszenia liczby karalnych przestępstw. Dzieje się tak dlatego, iż wiele spośród przestępstw zostało zawartych w kategoriach przestępczych, które mieszczą w sobie różnorakie zachowania, wcześniej rozważane w odrębnych kanonach. Według autora, ustawodawca kodeksowy w Części Drugiej

Księgi Szóstej posłużył się pewnym schematem w opracowaniu tej części prawa karnego kanonicznego. Otóż, jak zauważa autor, wystarczy zwrócić uwagę na następujące główne punkty stanowiące podporę sytemu. Po pierwsze, ścisłe rozróżnienie – ale nie podział, który z punktu widzenia etycznego byłby nie do przyjęcia, pomiędzy stroną teologiczno-moralną, na płaszczyźnie której określone zachowania przedstawiają się jako grzech, a z drugiej strony pomiędzy aspektem prawnym, na płaszczyźnie którego z kolei te same zachowania są uznawane za przestępstwa w określonych warunkach. Po drugie, podkreślenie społecznego znaczenia zachowania przeciwnego prawu, jako istotnego elementu decydującego o ukształtowaniu się przestępstwa i objęciu go sankcją karną. I w końcu po trzecie, konieczność obrony społeczności kościelnej przed zgorzeniem spowodowanym przestępstwami, poprzez które przestępcy powodują zamieszanie i dezorientację u pozostałych wiernych. Wymierzając sankcje karne nie można zapominać jednakże o obowiązku, jaki ciąży na Kościele, aby obejmował swoją troską także, a może przede wszystkim, osoby dopuszczające się przestępstw, jako osoby potrzebujące w sposób szczególnie pomocy duchowej.

Czwarta część pod tytułem *Istotne elementy procesu karnego* zawiera najistotniejsze zagadnienia dotyczące zarówno dochodzenia wstępnego, jak i samego procesu karnego przeprowadzanego, czy to na drodze sądowej, czy też administracyjnej. Jak zauważa autor przedmiotem specyficznym procesu jest nie tyle samo przestępstwo, co raczej kara. I stąd też zmiana, jaka nastąpiła w dotychczasowym nazewnictwie. Otóż wcześniejszy proces kryminalny został zastąpiony w Kodeksie z 1983 roku procesem karnym, ponieważ przedmiotem specyficznym procesu jest kara, a nie przestępstwo. O konieczności wszczęcia procesu decyduje nie tyle samo przestępstwo, co raczej konieczność zaaplikowania kary. Faktycznie zgodnie z kan. 1341, ilekroć istniałaby możliwość osiągnięcia poprawy winnego, przywrócenia naruszonej sprawiedliwości oraz naprawy zgorzenia innymi środkami aniżeli kary, należałoby odstąpić od przeprowadzenia procesu. Kanoniczny proces karny, w porównaniu do analogicznych procesów państwowych, wyróżnia wiele istotnych elementów. W przypadku procesu karnego kanonicznego kara posiada w przeważającej mierze charakter poprawczy, nawet jeżeli w grę wchodzi aplikacja kar ekspiacyjnych. Ponadto w przypadku procesu karnego kanonicznego obecny jest duży zakres władzy dyskrecjonalnej sędziego, co z pewnością czyni ten proces bardziej elastycznym, a mniej formalistycznym. Taka sytuacja pociąga jednakże z drugiej strony niebezpieczeństwo nadużyć. To niebezpieczeństwo wydaje się być tym większe, ilekroć w grę wchodziłoby odejście od procesu sądowego na korzyść procesu na drodze administracyjnej. Proces na drodze administracyjnej nie może oznaczać, jak zauważa autor, uchylenia wymogów sprawiedliwości procesowej.

Oprócz czterech rozdziałów merytorycznych omawiane dzieło zawiera także aneksy oraz wykaz bibliografii z zakresu prawa karnego kanonicznego. Aneksy w części pierwszej to bogaty zbiór dokumentów, jakie z zakresu prawa karnego zostały wydane przez Stolicę Apostolską. Mamy tutaj zatem do czynienia z dokumentami, które stanowią reakcję Kościoła na wydarzenia naruszające Jego jedność. Są to następujące dokumenty: Deklaracja Kongregacji Doktryny Wiary z 26 listopada 1983 roku dotycząca masonerii; Dekret *Quo* Kongregacji Doktryny Wiary z 23 września 1988 roku dotyczący nagrywania i/lub rozpowszechniania tego, co jest mówione w czasie sakramentu spowiedzi; Uwagi wyjaśniające Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Ustaw z dnia 24 sierpnia 1996 roku odnośnie kary ekskomuniki, zaciągniętej przez przystępujących do ruchu Biskupa Marcela Lefebvre; Deklaracja Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Ustaw z dnia 19 maja 1997 roku odnośnie sprawowania sakramentów przez kapłanów, którzy usiłowali zawrzeć małżeństwo; Regulamin *Agendi ratio* Kongregacji Doktryny Wiary z 29 czerwca 1997 roku odnośnie sposobu postępowania przy badaniu spraw dotyczących wiary i obyczajów; List Apostolski m.p. *Ad tuendam fidem* Jana Pawła II z 18 maja 1998 roku wydany w obronie wiary Kościoła katolickiego; List Apostolski m.p. *Sacramentorum Sanctitatis Tutela* Jana Pawła II z 30 kwietnia 2001 roku wraz z *Normae substantiales et processuales*, dotyczące najcięższych przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Doktryny Wiary; List *Ad exequendam* Kongregacji Doktryny Wiary z 18 maja 2001 roku odnośnie najcięższych przestępstw teże Kongregacji zarezerwowanych; Decyzje Jana Pawła II z dnia 7 listopada 2002 roku oraz z 14 lutego 2003 roku, dotyczące zmian i uzupełnień do m.p. *Sacramentorum Sanctitatis Tutela*; Dokument *Actus fromalis* Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Ustaw z 13 marca 2006 roku wyjaśniający zagadnienie aktu formalnego wystąpienia z Kościoła katolickiego. Część druga aneksów została poświęcona w całości normom partykularnym, wydanym przez Konferencję Episkopatu Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej wraz z ich uznaniem ze strony Stolicy Apostolskiej, a dotyczących nadużyć seksualnych. Bibliografia zawiera bogaty wykaz podręczników i komentarzy dotyczących prawa karnego kanonicznego, zarówno w odniesieniu do kodyfikacji z 1917 roku, jak i do tej z 1983 roku. Ponadto w bibliografii znajdujemy bogaty zbiór innych publikacji dotyczących obowiązującego prawa karnego kanonicznego.

Podsumowując recenzowane dzieło należy stwierdzić, że czytelnik dostaje do ręki bardzo dobrze opracowany podręcznik z zakresu prawa karnego kanonicznego. Zaletę tego podręcznika stanowi bez wątpienia duża wartość merytoryczna przedstawianych zagadnień, oraz wykładnia przedstawianych zagadnień w świetle najnowszych dokumentów Kościoła z zakresu prawa karnego kanonicznego. Podręcznik, zgodnie z założeniem samego autora, stanowi doskonałe narzędzie nie tylko dla pasterzy Kościoła

czy osób zajmujących się zawodowo prawem kanonicznym, ale stanowi doskonałe narzędzie także i dla tych, którzy odbywają studia z zakresu prawa kanonicznego, albo są zainteresowani życiem Kościoła i sprawami prawnymi w ogólności.

o. Dariusz Borek O.Carm